

EL *LEXIKON DER ROMANISTISCHEN LINGUISTIK (LRL)*
(1988-2005)*¹

Günter HOLTUS
Universitat de Göttingen

Michael METZELTIN
Universitat de Viena

Christian SCHMITT
Universitat de Bonn

1. PUNT DE PARTIDA I OBJECTIU DE L'OBRA

El punt de partida i objectius del *LRL* estan recollits al pròleg de l'obra. Aquest, després d'ésser repetidament corregit i actualitzat, es troba al vol. I, 1.

Els darrers decennis d'investigació en Romanística, de manera comparable a com han evolucionat altres filologies, estan caracteritzats per la diversificació, l'especialització, l'atenció a aspectes de detall i la integració de nous coneixements lingüístics. Les introduccions i els reports d'investigació que existeixen avui en dia, resulten insuficients per a accedir d'una manera ràpida a la multiplicitat de resultats i enfocaments de la investigació. Pel que fa a l'estat actual de la investigació, no comptàvem amb cap visió de conjunt sobre el progrés de l'especialitat ni sobre les qüestions que romanen pendents com la que havia fet possible el *Grundriss der romanischen Philologie* (1888-1902) de Gustav Gröber en el seu temps. En l'actualitat, en canvi, eren molts els camps i els problemes concrets per als quals la gran quantitat de material existent encara no havia passat per cap sedàs ni s'havia traslluït en reports d'investigació de caràcter sintètic.

Hi ha moltes raons que justifiquen que, després de tant temps, sigui oferta una visió general en forma de diccionari enciclopèdic. En els manuals de caire tradicional i, encara amb més motiu, en les monografies d'un sol autor es fa palesa la necessitat de posar més èmfasi sobre aspectes concrets. I és que, per una banda, els manuals, per raó de l'abast de la disciplina, sola-

1. Atesa la importància del *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)* editat per Günter Holtus, Michael Metzeltin i Christian Schmitt (Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 12 volums, amb un total de més de 10.000 pàgines), el Comitè de Redacció dels *ER* hauria volgut inserir aquí una mena de recapitulació de l'obra, feta pels seus mateixos editors. Això no ha estat possible, però sí que podem publicar-hi el balanç que ells en presentaren a la "Deutsche Forschungsgemeinschaft". Molt els ho agraïm. La versió catalana ha estat realitzada per Mireia Calvet (Universitat de Barcelona).

ment poden reflectir tota la complexitat de les qüestions de la Romanística i d'altres d'interès general si efectuen una selecció representativa dels diversos complexos temàtics, i, per altra banda, les monografies sempre porten l'empremta de consideracions individuals, ja que un tractament objectiu normalment no passa de ser una fita a assolir. Per contra, situem-nos davant d'un tractat de conjunt, que consideri que el pluralisme i la interdisciplinarietat són condicions prèvies per a una exposició de caràcter sintètic: si es treballa de manera coordinada, que a fi de comptes és el que garanteix un tractament equilibrat de cada un dels diferents àmbits, hi poden tenir cabuda nombrosos especialistes, tot i estar adscrits a mètodes i tradicions diferents. El fet de repartir les tasques entre moltes mans crea les condicions necessàries per a un processament minuciós de l'ingent material, la suma d'esforços amb la voluntat comuna d'integrar continguts i mètodes s'adiu millor amb l'objectiu d'oferir una presentació global i equitativa. Una altra raó per assegurar que s'assolís un alt grau d'informació i una visió de conjunt prou representativa ha estat l'esforç dels editors per a aconseguir que especialistes de cada un dels àmbits d'estudi s'avinguessin a col·laborar com a autors dels diferents articles.

Després que una sèrie d'extensos i detinguts debats sobre mètodes i continguts han posat al descobert els avantatges i inconvenients de diferents corrents d'investigació, sembla que un altre cop és possible i necessari concebre visions panoràmiques capaces d'incidir en futures orientacions de la disciplina. Aquesta és una tasca que exigia no sobrevalorar ni infravalorar cap mètode. La intenció d'apropar-se a les qüestions més rellevants mitjançant una presentació transversal havia de determinar el procediment a seguir.

Per tot això, els editors es van proposar de resseguir tant les relacions entre la lingüística romànica i la lingüística general, sempre que això fos possible, com els impulsos sorgits de la Romanística que han gaudit d'especial consideració i han trobat aplicació en altres filologies. Partint d'aquestes premisses, el *LRL* vol fomentar una Romanística que es concebi ella mateixa com a lingüística comparada sense deixar de banda, però, que la descripció sistemàtica dels diferents àmbits que la componen, dels supòsits historicoculturals i sobretot de l'ús del llenguatge en situacions comunicatives tant pretèrites com del present constitueixen una base imprescindible per al conjunt de la disciplina romanística i la seva relació amb les d'altres llengües.

2. DESENVOLUPAMENT DE LES TASQUES DUTES A TERME, DESVIACIONS RESPECTE A LA CONCEPCIÓ ORIGINAL, PROBLEMES RELACIONATS AMB ASPECTES ORGANITZATIUS DEL PROJECTE

Segons el pla de treball concebut els anys 1982 i 1983, el *LRL* s'estructura en vuit seccions temàtiques: a les dues primeres (vol. I,1 i I,2) s'hi tracten problemes d'història de la disciplina i qüestions generals i de metodologia, s'hi expliquen conceptes bàsics i tècniques de descripció i s'hi presenta l'aparat instrumental. A tal fi, i en el marc de la història de la disciplina, es presenten per una banda èpoques històriques i escoles que són d'interès per a la lingüística en general, i que precisament per aquest motiu també ho són per a la Romanística, i així mateix orientacions i corrents metodològics sorgits al si de la Romanística que en part han influenciat altres filologies, o en part no han tingut ressò en la resta d'especialitats filològiques (com ara el Guillaumisme o la gramàtica liminar). La secció sobre metodologia comprèn totes les parts del sistema de la llengua, sense limitar-se a cap llengua en particular però amb la mirada sempre posada en les llengües romàniques. Els temes d'aquesta secció van des del trac-

tament de les entitats funcionals més petites, passant per les diferents unitats morfosintàctiques i lèxiques, fins arribar a la lingüística textual i a la teoria del text. A més a més, s'hi tracta la temàtica «llenguatge i societat» en tota la seva extensió: d'aquesta manera queden explicades certes posicions teòriques, es tracten qüestions relacionades amb el canvi lingüístic extern i intern i, en una sèrie d'articles que no es limiten a cap llengua en particular, s'hi tracten qüestions directament relacionades amb la comunicació de grups, i també amb l'elaboració de textos persuasius per als mitjans de comunicació de massa. A continuació de les qüestions de sociologia, es diluciden aspectes de la classificació tipològica i genealògica de les llengües i de les famílies lingüístiques, i es posen a prova en diferents àmbits, que van des de la lingüística contrastiva fins a qüestions de periodització lingüística, els criteris sobre els quals es fonamenten aquestes classificacions. Una sèrie de reculls de dades i el seu processament tanquen aquesta secció: justament una contribució d'aquest tipus semblava imprescindible pel fet que els manuals de què hom disposa sovint no informen suficientment sobre aspectes com la localització i la distribució geogràfica de centres d'investigació o d'arxius i compilacions de materials.

Les dues seccions següents, les III i IV (vol. II,1), s'ocupen de la Romanística en la seva qualitat de lingüística historicocomparativa; i això vol dir que ens trobem davant uns àmbits per a la fonamentació metodològica dels quals la Romanística ha fet contribucions essencials, i aquestes contribucions ho són també per a la lingüística general. La Romanística ha estat la transmissora de coneixements importants, perquè ha disposat d'una documentació privilegiada, que va des del llatí arcaic fins a les llengües romàniques actuals. S'hi estudien fenòmens propis de les llengües sorgides del llatí, l'abast dels quals va més enllà d'una única llengua particular, s'hi tracta la relació del llatí amb el prototipus de llengua romànica i es fa un balanç crític de l'enfocament historicocomparatiu en lingüística. En totes les consideracions fetes aquí s'atorga un paper central als tractaments més compartits més que no pas a les evolucions de les llengües particulars.

Les seccions V i VI (vol. II,2, III, IV, V,1, V,2, VI,1 i VI,2) descriuen i analitzen cada una de les llengües i les àrees lingüístiques. D'acord amb l'estat de la investigació i amb la quantitat de material de què es disposa, es dedica més espai al romanès, a l'italià, al francès, al castellà i al portuguès que no pas a la resta de les llengües romàniques. Tanmateix, això no vol dir que la resta de llengües romàniques i d'àrees lingüístiques (dàlmata, istroromanès, friülà, ladí de les Dolomites, romanx grisó, cors, sard, occità, català, aragonès / navarrès, asturià / lleonès, gallec) hagin de ser objecte d'una consideració menor. El fet que s'hagi posat més èmfasi en les altres llengües s'ha d'interpretar senzillament com una conseqüència lògica de factors extralingüístics, de manera comparable a com s'ha fet la tria de les llengües en què estan redactats els diferents articles: en una obra concebuda a tres universitats de parla alemanya i editada i distribuïda per una editorial de Tübingen semblava legítim i obvi poder utilitzar l'alemany com a llengua de transmissió de coneixements científics. A més a més, semblava lògic admetre que per a la redacció dels articles s'empri la llengua del respectiu camp d'estudi, amb excepció del romanès i de les anomenades *linguae minores*, poc esteses.

Si bé tant a l'hora de triar la llengua com de delimitar l'extensió de les contribucions dedicades a les *linguae minores* hi han estat determinants raons essencialment extralingüístiques, en canvi, han estat raons objectives de pes les que han portat a dividir l'espai cronològic en dues etapes: des de l'Edat Mitjana fins al Renaixement i des del Renaixement fins a l'actualitat. Segurament, tal com documenten els volums publicats, el pas de l'Edat Mitjana a l'Edat Moderna no representa una frontera sòlida ni unitària, car hi ha aspectes, que no es desprenen únicament del curs de la investigació, que porten a decantar-se per una divisió cronològica «llatí – (proto)romànic – Edat Mitjana, Renaixement – Època Moderna». Mentre

que la primera etapa cronològica està marcada per la fragmentació i la diversificació d'un llatí ja fortament dialectalitzat, en la delimitació entre Edat Mitjana i Edat Moderna hi juguen un paper criteris externs i interns a parts iguals. Entre els criteris externs cal mencionar el desenvolupament de les llengües nacionals i els primers intents de codificació, així com la formació de llengües estàndard (empesa en la majoria dels casos des de les administracions), tot i que no s'hi han de descartar justificats condicionaments socials, culturals i polítics de caràcter específic. Tampoc hi manquen els criteris interns, ja que justament el Renaixement és testimoni del sorgiment de gran quantitat de nous models textuais i sovint es caracteritza a tota la Romània per una profunda reestructuració i reorganització del sistema lingüístic de grans conseqüències. De tota manera, els editors han estat conscients que una divisió cronològica com aquesta no deixa de ser força problemàtica, per exemple per al romanès, i que, tal com han estat traçades les divisions, aquestes únicament permeten establir paral·lelismes a totes les llengües romàniques si deixem una mica en un segon pla les nombroses diferències culturals i històriques que existeixen en molts casos. Atès, però, que a les seccions V i VI es dóna preferència als fenòmens lingüístics interns, semblava lògic i justificat mantenir un límit històric localitzat entorn del Renaixement.

Les dues darreres seccions, les VII i VIII (vol. VII), tracten qüestions relacionades amb les llengües en contacte, amb les llengües de les migracions, amb les llengües criolles, la planificació lingüística i els llenguatges artificials, qüestions de gran actualitat als nostres dies, així com aspectes contrastius i relatius a la classificació i la tipologia lingüística de les llengües romàniques. S'ha seguit optant per no posar més èmfasi en cap aspecte particular i s'hi han tractat tant els problemes d'història de la llengua de què s'ocupa la lingüística dels adstrats (substrat, adstrat i superstrat) com els mètodes, els problemes i els resultats que han donat una sèrie de treballs sobre el contacte lingüístic i la criollística, que tenen com a objecte d'estudi les llengües actuals. A l'hora d'abordar aspectes contrastius, de classificació i tipologia s'ha volgut fer, per un cantó, un retrat tipològic de la fesomia particular de cada una de les llengües romàniques, entrant a més en classificacions genealògiques, però, per un altre cantó, també s'ha volgut donar resposta aquí a la qüestió encara no resolta de la relació entre forces divergents i convergents a les llengües romàniques actuals. Justament aquesta secció ha permès de fer un repàs crític de les implicacions que es desprenen de denominacions ja prou establertes en la classificació, com ara balcanoromànic, retoromànic, gal·loromànic i iberoromànic.

No s'ha introduït cap canvi en l'estructura ni en la concepció bàsiques del *LRL* que hem descrit fins ara. El mateix es pot dir, en principi, de l'estructura interna i la concepció de cada un dels articles, basades en les següents reflexions dels editors: el *LRL* no havia d'obeir en cap cas a la parcialitat de pautes establertes pels autors o els editors, ni havia de donar preferència a cap dels corrents que avui en dia es consideren moderns, més d'acord amb els nostres temps o especialment prometedors. Ens va semblar que copsar idees bàsiques centrals era més important que no pas el grau d'actualitat, encara que aquesta sigui justificada. Cada article havia de fer referència, doncs, als treballs precedents i havia de ressenyar els camins (eventualment també els camins equivocats) que ha seguit la investigació, per tal de permetre que el lector pogués fer-se un judici propi sobre la història, però també sobre el significat actual d'una sèrie de complexos temàtics. Tanmateix, això també volia dir que els editors, abans de convidar a participar els col·laboradors, seleccionats amb molta cura, van elaborar un esbrossament per estructurar cada un dels articles amb una sèrie de paraules clau i una llista de punts a tractar, i van haver d'examinar i de tenir en compte de manera sistemàtica tots els manuals, les històries de la llengua i els estudis de caràcter general sobre lingüística romànica, per tal d'evitar, d'antuvi, dins la mesura del possible, que es donés una visió esbiaixada o incompleta de cada un dels temes a tractar. Els punts clau i les indicacions a seguir per a l'estructuració que prè-

viament es van presentar als autors, no estaven concebuts com una pauta rígida; tanmateix havien d'impedir, com a mínim, el solipsisme metodològic i la limitació material, coses que serien inadmissibles d'acord amb el rigor científic; havien d'esperonar els autors de cada un dels articles a incorporar, sense deixar de banda les qüestions en què se centra l'atenció en l'actualitat, tota la riquesa de l'activitat filològica i de la investigació científica anterior, almenys pel que fa als mètodes aplicats i a les qüestions dominants, i transmetre al lector, sempre que això fos possible, un patrimoni d'experiències acumulades durant segles.

Si no es té en compte la tradició, es corre el perill que, davant el fort domini de certes tendències, la investigació quedi endarrerida, retornant en part a estadis de coneixement que ja havien estat assolits una o dues generacions enrere. Per aquesta raó, va semblar convenient que cada article comencés amb una relació sobre el progrés de la investigació, l'estat actual de la discussió i l'argumentació seguida fins al moment; semblava igualment necessari, dins de la mesura del possible, ressenyar els mètodes emprats per generacions anteriors d'investigadors i fer-ne una valoració adequada. D'aquesta manera es volia assolir un cert grau d'homogeneïtat, homogeneïtat que, naturalment, no havia de consistir a seguir un mateix corrent, sigui quin sigui, sinó amb la sola intenció d'arribar a un grau d'estandardització adequat a l'objecte d'estudi. A més, cada article havia de ser com una mena de síntesi que deixés prou espai als respectius autors per a articular de manera clara la seva particular visió i, allà on semblava apropiat, indicar en què es diferenciava d'altres concepcions. En aquest sentit, solament es van suggerir una sèrie de punts que, a parer dels editors, calia considerar essencials, es va fer referència a mètodes la rellevància dels quals ningú no posaria en dubte i l'objectiu de la comparabilitat es va formular com una petició més que no pas com un desiderat inapel·lable. El mateix es pot dir de l'epígraf que, amb el títol de «Perspectives», clou la majoria dels articles, indicant com es pot seguir estudiant el tema en qüestió, quins són els desiderata tant de tipus teòric com material, i la bibliografia, que en cap cas no ha tingut pretensions de ser exhaustiva.

Sigui com sigui, a l'hora de posar el títol a cada un dels articles, semblava desitjable d'aconseguir l'establiment d'un ús terminològic unitari, tant pel que fa a cadascuna de les llengües romàniques com a usos terminològics generals, i donar preferència, almenys sempre que resultessin efectius, als internacionalismes d'ús generalitzat. Un bon exemple d'això el tenim al quart volum, on per raons de convergència amb el llenguatge específic internacional s'empra *grammaticografia*, un terme poc freqüent en italià. De tota manera, no sempre es van poder establir paral·lelismes, ja que en alguns casos resulta inevitable de prendre en consideració diferències culturals i històriques. No creiem que una intervenció excessivament estricta per part dels editors hagués contribuït a una major coherència entre els volums. Va resultar que els autors es van repartir entre ells alguns camps limítrofs de manera diferent de com ho havien previst els editors; que àmbits d'estudi que semblaven similars van adquirir, com a fruit d'algunes de les converses, un caràcter diferenciat, i que certes concepcions de la geografia lingüística i les divisions geogràfiques establertes no sempre van coincidir amb la idea que algunes minories en tenen, tot i que, certament, puguin tenir molt bones raons per insistir en aspectes divergents, normalment motivats per criteris de caire polític o històric (exemples: cors, català, aragonès / navarrès, asturià / lleonès, gallec).

Pel que fa a la concepció original de l'obra i al nombre d'articles previstos es poden constatar els canvis següents: mentre que al principi es preveien 511 articles amb 23 subarticles addicionals, l'adquisició d'una sèrie de nous coneixements i l'interès per nous aspectes de la investigació (p. ex. la creixent rellevància de la francofonia «francès fora de França» o la *Lusitanidade* «portuguès fora de Portugal»), va fer que el nombre de subarticles augmentés fins a 72 en total. Per tal de mantenir inalterat el sistema de referències dins l'estructura glo-

bal de l'obra, no s'ha canviat la concepció de la numeració dels 511 articles. Ara per ara, després d'incloure nous subarticles, el *LRL* comprèn 583 articles en total.

Un altre canvi respecte a la concepció original afecta l'abast de l'obra. En un prospecte imprès el setembre del 1987, els editors, amb una mica de lleugeresa, van creure poder afirmar: «L'obra començarà a aparèixer l'hivern del 1987 i es preveu que es conclourà el 1991». En principi s'havien previst vuit volums amb un total d'unes 5.840 pàgines (totes elles a dues columnes). Deixant de banda un volum, encara pendent, amb tota la bibliografia i l'índex de mapes, il·lustracions i esquemes, fins ara han aparegut onze volums amb un total de 9.608 pàgines (a dues columnes). El ritme de publicació ha estat el següent:

1. 1988: vol. IV, 959 p.
2. 1989: vol. III, 944 p.
3. 1990: vol. V,1, 924 p.
4. 1991: vol. V,2, 340 p.
5. 1992: vol. VI,1, 756 p.
6. 1994: vol. VI,2, 742 p.
7. 1995: vol. II,2, 802 p.
8. 1996: vol. II,1, 655 p.
9. 1998: vol. VII, 1.136 p.
10. 2001: vol. I,2, 1.247 p.
11. 2001: vol. I,1, 1.103 p.
12. 2005 (en premsa): vol. VIII, aprox. 690 p.

Els motius pels quals s'ha ampliat l'obra i s'ha retardat el ritme de publicació es poden resumir en quatre punts:

— Els editors no podien preveure que les proporcions estimades en un principi per al total de l'obra ja haurien estat pràcticament assolides amb la publicació dels quatre primers volums. No va ser fins que es van publicar els primers volums, mentre anaven arribant de manera successiva nous articles i nombrosos suplementes i la discussió seguia avançant, que els editors van reunir l'experiència necessària sobre aquest aspecte. Per raó de l'ampliació dels volums, que alhora reflecteix el progrés dels debats científics, es van anar incrementant les tasques de redacció, es van fer necessaris més treballs de correcció i van sorgir noves tasques, especialment relacionades amb la presentació dels textos.

— Els idiomes romànics parlats sobretot fora d'Europa han esdevingut més importants en els darrers anys i gaudeixen d'una especial atenció per part de la investigació; per això, en molts casos, es van haver d'anar incorporant subarticles que, tot i no alterar en absolut la concepció global del *LRL*, van suposar un increment de les tasques a realitzar (descripció dels articles, correspondència amb els col·laboradors i amb l'editorial, adaptació dels textos).

— Donat el gran nombre de col·laboradors nacionals i estrangers (en la confecció dels 583 articles del *LRL* hi van participar en total 406 autors de nombrosos països europeus i de fora d'Europa), i malgrat els formularis detallats i les indicacions trameses per escrit, no sempre va ser possible obtenir tipoescrits normalitzats de manera homogènia. Les tasques d'estandardització, en especial de la bibliografia, però també dels textos, van sobrepassar amb escreix el temps de dedicació estimat en un primer moment a partir de la tradició científica alemanya.

— Finalment, una tasca que va resultar de gran complexitat i que va exigir un esforç especialment intens va ser la concepció i l'harmonització o ajustament de les il·lustracions, ma-

pes, esquemes i taules lliurades pels autors, que eren, en part, de gran format. Aquestes il·lustracions van augmentar en nombre fins assolir la inesperada xifra de 671 unitats (sense comptar els gràfics, esquemes i taules sense títol, de format menor i encara més nombrosos).

3. RESULTATS OBTINGUTS, PERSPECTIVES D'APLICACIÓ EN EL FUTUR, RECERQUES FUTURES QUE SE'N PODRIEN DESPRENDRE

El *LRL* descriu per primera vegada amb detall, en una única obra, concebuda com una unitat, totes les llengües romàniques, els seus dialectes i les llengües criolles de base romànica en la totalitat dels seus aspectes: exposició del sistema lingüístic en l'actualitat i en la història, funcionament del sistema en els textos i a la societat. S'hi afegeixen, a més, descripcions historicocomparatives, contrastives i referents a la tipologia lingüística, és a dir, descripcions que van més enllà de l'abast d'una única llengua, i que són d'especial importància per a comprendre no només la romanística, sinó també la lingüística general, l'antropologia i l'etnologia. Un significat d'abast semblantment interdisciplinari tenen els volums I,1 i I,2, on es fa una relació de metodologies lingüístiques pretèrites i actuals i s'hi presenten de manera general els diferents àmbits que caracteritzen una llengua. El *LRL* ofereix, per a cada un dels àmbits, una primera orientació terminològica i bibliogràfica, alhora que assenyala possibles temes per a la recerca futura (en especial als epígrafs finals que porten el títol de «Desiderata»).

El *LRL* s'adreça en primer terme a tots aquells que representen la Lingüística Romànica, o alguna de les seves parts, en la investigació i la docència a nivell universitari, als qui dirigeixen seminaris i per a les seves classes magistrals necessiten exposicions panoràmiques fetes a consciència, tant sobre qüestions de metodologia com de continguts. A tots ells, el *LRL* els ofereix informacions sistemàtiques pel que fa a qüestions històriques així com sincronicotipològiques i sociolingüístiques, que, en part, van més enllà de l'àmbit de la disciplina pròpiament dita i s'endinsen de manera segura en la teoria i la metodologia. Però els editors han pensat també en els estudiants de filologia romànica com a destinataris del *LRL* i no s'han cansat d'apel·lar una i altra vegada als autors —per bé que no sempre amb èxit— perquè donessin als seus textos una forma que els fes accessibles a aquests destinataris, fins i tot, en part, als qui estudien pel seu compte.

Un cop finalitzat, el *LRL* podria tenir continuïtat, més que en una segona edició, en la publicació d'una sèrie d'edicions nacionals, en les quals s'hi resumirien els articles que fan referència a les filologies francesa, italiana, espanyola, portuguesa i romanesa, des de l'Edat Mitjana fins a l'Edat Moderna. Per a les *linguae minores* i per als àmbits de metodologia general que no es poden adscriure a cap filologia en particular, es podrien preveure reedicions per separat.

Febrer de 2005